

СТРАТЕГІЧНІ ПАРТНЕРИ МОДЕРНОЇ УКРАЇНИ: ЗАДУМИ, МІФИ, РЕАЛЬНІСТЬ

О. Р. Давлетов

Запорізькій національний університет

dar5zp5ua@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7904-9776>

М. В. Єльников

Запорізькій національний університет

elnikov.mv@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8102-1345>

І. В. Саламаха

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потєбні Запорізького національного університету

salamakha1971@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4790-2699>

Ключові слова: стратегічні партнери, міжнародні відносини, міжнародна безпека, зовнішньополітичні пріоритети, співробітництво, партнерство.

У дослідженні науковців Запорізького національного університету Олександра Давлетова, Михайла Єльникова, Ігоря Саламахи мова йде про одне з головних питань української зовнішньої політики – пошук стратегічних партнерів.

Починаючи з 1991 року – часу відновлення незалежності України, всі керівники держави були в пошуках стратегічних партнерів – від Азії до Америки. Досліджується процес пошуку стратегічних партнерів, причини вибору тієї або іншої держави, еволюція поглядів на поняття «стратегічні партнери» протягом всієї доби незалежності України.

STRATEGIC PARTNERS OF MODERN UKRAINE: IDEAS, MYTHS, REALITY

O. R. Davletov

Zaporizhzhia National University

M. V. Yelnykov

Zaporizhzhia National University

I. V. Salamakha

Zaporizhzhia National University

Key words: strategic partners, international relations, international security, foreign policy priorities, cooperation, partnership.

The study by scientists from Zaporizhzhia National University Oleksandr Davletov, Mykhailo Yelnykov, and Ihor Salamakha deals with one of the main issues of Ukrainian foreign policy – the search for strategic partners.

Starting from 1991 – the time of the restoration of Ukraine's independence, all leaders of the state were in search of strategic partners – from Asia to America. The process of searching for strategic partners, the reasons for choosing one or another state, and the evolution of views on the concept of «strategic partners» throughout the period of Ukraine's independence are investigated.

Сучасним міжнародним відносинам притаманний стрімкий динамізм та тенденція до дальшого ускладнення системи міжнародних зв'язків, які набувають багатомірного характеру по всіх напрямках – від економіки і фінансів до сфери безпеки. Взаємна залежність міжнародних суб'єктів постійно зростає, що вимагає пошуку нових форм для їх координованої та узгодженої взаємодії. Новітні виклики міжнародній безпеці, які мають транскордонний характер, потребують спільних зусиль міжнародного співтовариства.

Відносини стратегічного партнерства є одним з важливих інструментів зовнішньої політики, який дедалі ширше використовується провідними країнами та інтеграційними об'єднаннями, оскільки дозволяє підвищити результативність їх дій на міжнародній арені.

Стратегічне партнерство – тип міждержавних відносин, побудований як послідовна система взаємодії держав в напрямі реалізації спільних стратегічних завдань, інтересів та цілей. На відміну від союзницьких відносин стратегічне партнерство не передбачає жорсткої системи зобов'язань політичного, економічного, гуманітарного або безпекового характеру.

На нашу думку, стратегічні партнери повинні мати:

стратегічні цілі, яких вони не можуть досягти окремо, без взаємодії;

- спільні цінності й орієнтири;
- стала тенденція динамічного зростання двостороннього товарообігу;
- поглиблення співробітництва в усіх сферах взаємин;
- обов'язкова довготривалість відносин, оскільки вона містить комплекс політичних і військових гарантій;
- спільні національні інтереси.

Колись Центр Разумкова (у 2000 році) провів опитування серед нашої політичної еліти; абсолютна більшість висловилися за те, що стратегічних партнерів повинно бути максимум п'ять¹.

В 2011 році Україна визначала свої зовнішньополітичні пріоритети і вибудовувала систему відносин стратегічного партнерства у трьох головних вимірах – на рівні інтеграційних процесів з Європейським Союзом, на рівні країн-глобальних

гравців (США, РФ, КНР) та на регіональному рівні (Польща, Туреччина та інші)².

Так, стратегічне партнерство України з РФ вважалося, зокрема, одним з вагомих чинників стабільності на континенті та важливим елементом архітектури загальноєвропейської безпеки³. Поглиблення стратегічного партнерства зі США підтверджувало актуальність міжнародних гарантій безпеки для України, а встановлені відносини стратегічного партнерства з КНР відкривали нові можливості широкого економічного співробітництва⁴.

Розвиток відносин стратегічного партнерства України з Польщею, Туреччиною та рядом інших країн було принциповим для забезпечення стабільності в Центральній та Східній Європі та на Чорноморському просторі – регіонах життєво важливих інтересів нашої держави⁵.

Відносини з ЄС вважалося ключовим пріоритетом зовнішньої політики України та водночас стимулом внутрішніх трансформацій у країні. А розбудова взаємовигідних відносин з державами Східної та Південно-Східної Азії, повинна була стати одним із стратегічних зовнішньополітичних пріоритетів України.

Так про це писалося і вказувалося в 2011 році⁶.

Стратегічне партнерство України та Російської Федерації зафіксоване в ст. 1 Договору про дружбу, співробітництво і партнерство від 31 травня 1997 р.

Визнання України стратегічним партнером США, проголошене у 1996 р. До речі, в українсько-американській Хартії про стратегічне партнерство від 19 грудня 2008 р. підтверджено гарантії безпеки і територіальній цілісності України.

² Государственное управление в сфере национальной безопасности. Словарь-справочник / под ред. Г. П. Сытника. Киев : НАГУ при Президенте Украины, 2012. С. 286.

³ Гончаренко Н. І., Томкович Ю. О. Тенденції розвитку міжрегіональної співпраці прикордонних регіонів України та Росії. *Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин*. Матеріали VII науково-практичної конференції молодих вчених 17 березня 2012 року. Харків : ХНУ ім. Каразіна, 2012. С. 178–180.

⁴ Гаспарян Є. С. Реалізація українського напрямку у проекті КНР «Один пояс – один шлях»: сучасний стан і перспективи. *Питання Східнознавства в Україні*. Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 28 березня 2019 р. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 376–377.

⁵ Замікула М. О. Політика безпеки та оборони Турецької Республіки та її вплив на безпекову ситуацію на Близько-східно-Чорноморському просторі. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 4 (45). С. 176–177.

⁶ Європейський проект та Україна: монографія / А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова [та ін.]. Київ : НІСД. 2012. С. 157–168.

¹ «Стратегічне партнерство України». Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/strategichne-partnerstvo-ukraini-analitichna-zapiska> (дата звернення: 22.02.2024).

На регіональному рівні найбільш розвиненими, конкретизованими і визначеними є відносини стратегічного партнерства України з Польщею.

Туреччина є для України найважливішим партнером на південному напрямі, спільно з яким можливо працювати над реалізацією стратегії перетворення регіону Чорного моря у зону миру, стабільності та безпеки, розвитку ОЧЕС, що передбачає створення зони вільної торгівлі і кооперації в Чорноморському регіоні.

Рада національної безпеки й оборони 28.08.2014 року стратегічними партнерами вже назвала США, Європейський Союз і НАТО⁷.

Вибір Україною стратегічних партнерів ґрунтується на стратегічному баченні шляхів розвитку держави, обумовлений усвідомленням її національних інтересів і засобів їх реалізації.

У ряді випадків характер цих відносин може набувати життєво важливого значення для існування і розвитку нашої держави.

У свою чергу, партнер також має бути зацікавлений у стратегічному співробітництві як складовій реалізації власних національних інтересів.

На початку 2000-х експерти якось підрахували, що Україна вважала своїми «стратегічними партнерами» майже 40 країн⁸.

За даними Валерія Чалого (в минуло Надзвичайного і Повноважного посла України в США), Україна має понад 20 стратегічних партнерів. Серед них – Молдова, Фінляндія, Узбекистан, Ізраїль, Туреччина, Росія⁹.

На наш погляд, проблема в тому, що стосовно переважної більшості з них «стратегічний» статус не був підкріплений ані реальним станом речей у двосторонніх відносинах, ані договірною базою, ані навіть внутрішніми нормотворчими документами, адже в Україні не було затвердженої стратегії зовнішньої політики.

У вересні 2020 року в Україні була ухвалена Стратегія національної безпеки, а у серпні 2021 року президент затвердив Стратегію зовнішньополітичної діяльності України. Обидва документи формально визначили стратегічних партнерів¹⁰.

Так, Стратегія нацбезпеки визначає дві групи стратегічно важливих для України держав – об'єд-

наних у всебічне співробітництво стратегічного характеру (сюди потрапили США, Велика Британія, Канада, Франція, Німеччина) та стратегічне партнерство (теж п'ятірка: Азербайджан, Грузія, Литва, Польща, Туреччина).

Свою чергою Стратегія зовнішньополітичної діяльності має окремий розділ «Відносини пріоритетного стратегічного характеру та стратегічного партнерства». У ньому визначено аж п'ять різних типів стратегічних відносин, що охопили 13 держав. Перша п'ятірка зі Стратегії нацбезпеки збереглася, але змінила назву. США, Британія, Канада, Німеччина та Франція тепер об'єднані відносинами «пріоритетного стратегічного характеру» з Україною.

Одночасно документ визначає категорію «особливе партнерство», до якої увійшла лише одна держава, Канада. Також існує «стратегічне партнерство» з Німеччиною, Польщею, Туреччиною, Азербайджаном, Грузією, Литвою, Китаєм та Бразилією, «всебічне партнерство стратегічного значення» з Францією і «глобальне партнерство» з Японією.

Отже, до початкової десятки ключових партнерів додалися Китай, Бразилія та Японія. Крім того, Україна прагне встановлення стратегічних відносин з Молдовою та Румунією. Цих держав не було в початковому списку, але їх додали.

Наразі Україна уклала тільки дві угоди, які є міжнародно-правовими актами і де чітко визначається стратегічний рівень відносин України з третьою державою – це Хартія Україна – США про стратегічне партнерство (2008 рік)¹¹ та Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство з Британією (2020 рік).

Натомість декларації щодо стратегічного партнерства з іншими залишаються на рівні заяв, переважна більшість датується ще початком 2000-х, а їхні тексти відсутні у публічному доступі. Наприклад, такі спільні декларації є з Канадою (1994), Польщею (1996), Азербайджаном (2004), Бразилією (2009), Туреччиною та КНР (2011), Грузією (2017). Найостанніша – з Литвою у 2019 році. З Японією є лише Спільна заява про нове партнерство у XXI столітті (2005). А Франція та Німеччина взагалі не мають з Україною схожих декларацій (що збільшує питання до взаємності визначення відносин як стратегічних).

¹¹ Ржевська Н. Стратегічне партнерство Україна-США: становлення та прогноз. *Політичний менеджмент*. 2013. № 1-2. С. 226–232.

⁷ Стратегічне партнерство в міжнародних відносинах. Монографія. Київ : Вадекс, 2018. С. 154–158.

⁸ Європейський проект та Україна. Там само. С. 138.

⁹ Шелест Г. Партнерство без правил: як Україна визначила своїх головних союзників у світі. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/11/4/7129846/> (дата звернення: 19.02.2024).

¹⁰ Там само.

Лише чотири держави мають двосторонній орган високого стратегічного рівня з Україною – Туреччина, Литва, Грузія та США.

За словами Андрія Єрмака (керівника Офісу 6-го Президента України) – наші головні стратегічні партнери – Сполучені Штати, Велика Британія, Франція, Італія, Польща, країни Балтії, в цілому Європейський Союз, Японія, інші країни з усіх континентів. /Травень 2022 р./

На жаль, за більш ніж 30 років з дня відновлення Незалежності України, керівники держави

не визначилися остаточно зі стратегічним партнерством і стратегічними партнерами. Фактично, держава Україна продовжує політику у питаннях стратегії, «проголошену» Президентом Л. Кравчуком – «Ходіння між крапельками». І це дуже нагадує події історії України другої половини XVII століття – початку XVIII століття, коли керівництво відновленої Української держави так і не змогло визначитися зі «стратегічними партнерами» і, підсумку, це призвело до втрати незалежності. Таку ж саму ситуацію спостерігали і у 1917–1921 рр. ...

References

- Berezhnyi Ya. Stratehichni priorityety Rosiiskoi Federatsii u zovnishnii ekonomichnii politytsi. *Stratehichni priorityety*. 2019. № 3-4. S. 111–118 (in Ukrainian).
- Gosudarstvennoe upravlenie v sfere nacionalnoj bezopasnosti. Slovar-spravochnik / pod red. G. P. Sytnika. Kiev : NAGU pri Prezidente Ukrainy, 2012. 496 s. (in Russian).
- Hasparian Ye. S. Realizatsiia ukrainskoho napriamku u proekti KNR «Odyn poias – odyin shliakh»: suchasnyi stan i perspektyvy. *Pytannia Skhodoznavstva v Ukraini*. Tezy dopovidei Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu 28 bereznia 2019 r. Kharkiv : Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina, 2019. S. 376–378 (in Ukrainian).
- Honcharenko N. I., Tomkovych Yu. O. Tendentsii rozvytku mizhrehionalnoi spivpratsi prykordonnykh rehioniv Ukrainy ta Rosii. *Aktualni problemy mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn*. Materialy VII naukovo-praktychnoi konferentsii molodykh vchenykh 17 bereznia 2012 roku. Kharkiv : KhNU im. Karazina, 2012. S. 178–181 (in Ukrainian).
- Londar L. Mizhnarodna finansova pidtrymka protsesiv strukturnoho reformuvannia ekonomiky Ukrainy. *Stratehichni priorityety*. 2019. № 2. S. 79–90 (in Ukrainian).
- Poruchnyk A. M. Natsionalnyi interes Ukrainy: ekonomichna samodostatnist v hlobalnomu vymiri. Kyiv : KNEU, 2008. 352 s. (in Ukrainian).
- Rzhevskaya N. Stratehichne parterstvo Ukraina-SShA : stanovlennia ta prohnoz. *Politychnyi menedzhment*. 2013. № 1-2. S. 226–232 (in Ukrainian).
- Seleznova H. O. Osoblyvosti stratehichnykh partnerstv u suchasnykh umovakh hospodariuvannia. *Ekonomika i suspilstvo*. 2019. Vyp. 20. S. 372–376 (in Ukrainian).
- Shelest H. Partnerstvo bez pravyl: yak Ukraina vyznachyla svoikh holovnykh soiuznykiv u sviti. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/11/4/7129846/> (data zvernennia: 19.02.2024) (in Ukrainian).
- Shelest H. Stratehichne partnerstvo bez stratehii. Khto vony – stratehichni partnery Ukrainy. URL: https://prismua.org/strategic_partners/ (data zvernennia: 19.02.2024) (in Ukrainian).
- Stratehichne partnerstvo v mizhnarodnykh vidnosynakh. Monohrafiia. Kyiv : Vadeks, 2018. 542 s. (in Ukrainian).
- «Stratehichne partnerstvo Ukrainy». Analitichna zapyska. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/strategichne-partnerstvo-ukraini-analitichna-zapyska> (data zvernennia: 22.02.2024).
- Sytnyk H. P. Derzhavne upravlinnia u sferi natsionalnoi bezpeky (kontseptualni ta orhanizatsiino-pravovi zasady). Kyiv : NADU, 2012. 544 s. (in Ukrainian).
- Yevropeiskiy proekt ta Ukraina: monohrafiia / A. V. Yermolaiev, B. O. Parakhonskyi, H. M. Yavorska, O. O. Reznikova [ta in.]. Kyiv : NISD, 2012. 192 s. (in Ukrainian).
- Zamikula M. O. Polityka bezpeky ta oborony Turetskoi Respubliky ta yii vplyv na bezpekovu sytuatsiiu na Blyzkoskhidno-Chornomorskomyi prostori. *Stratehichni priorityety*. 2017. № 4 (45). S. 169–179.